

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЮЧИХ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Двадцятьтрьохрічний період незалежності України свідчить, що інноваційний розвиток є необхідним і не має альтернативи в досягненні високих економічних показників і гідного рівня життя населення. Та модель, яка була обрана політичною елітою з початку 1990-х років, такого розвитку не передбачала, а базувалася виключно на використанні сировинних ресурсів та дешевої робочої сили для отримання понаддоходів. Наслідком цього стало тривале перебування української економіки на ресурсній стадії розвитку. Очевидно, що подальше просування цим шляхом загрожує національній безпеці України.

Сьогодні військові дії на сході України, криза банківської системи, обмеженість фінансових ресурсів мають значний негативний вплив на економічну ситуацію в країні. Але вважати війну перешкодою розвитку, очікувати фінансової та економічної стабілізації лише після її завершення – це недалекоглядний і некомпетентний погляд. У кризових умовах, навпаки, створюються механізми тяжіння до економічної структури нових галузей, активізуються процеси модернізації економіки та розвитку її інноваційного сектору. Таке твердження підкріплено як теоретичними узагальненнями видатних учених, так і практичним досвідом провідних країн світу.

Слід зазначити, що вперше факт зв'язку періодів депресії економіки з під-

вищенням її інноваційної сприйнятливості встановив у 1979 р. Г. Менш [1], визначивши його «триггерним ефектом депресії». Пізніше Й. Шумпетер [2], спираючись на дослідження М. Туган-Барановського і теорію великих циклів М. Кондратьєва, довів, що саме в періоди спадів і депресій економіка є найбільш сприйнятливою до інновацій. Економічна криза примушує шукати можливості для виживання, які надає інноваційний процес. Упровадження нових технологій відкриває нові виробничі можливості, а це забезпечує прорив у підвищенні ефективності економіки та її перехід до нового етапу розвитку (циклу економічної активності). Тому цілком закономірно, що завдання подолання кризи збігаються із завданнями модернізації економіки [3, с. 87].

У даний час у науковому співтоваристві активно обговорюються два основних підходи до здійснення модернізації, які умовно можна визначити як модернізацію, що здійснюється «зверху» і ґрунтується на дирижистській моделі державного регулювання економіки, та «інституціональну модернізацію», яка закладає в основу модернізації формування сучасного інституціонального середовища, здатного стимулювати стійке економічне зростання та забезпечувати адаптацію економіки до викликів сучасності [4, с. 41]. Проте, як показує міжнародний досвід, у чистому вигляді обидва

підходи не знайшли успішного втілення. Відповідно і Україні необхідно шукати свій шлях модернізації, який поєднає переваги обох підходів і в той же час урахуватиме інституціональні особливості та специфіку нинішнього стану країни. Тому не дивно, що проблема модернізації українського суспільства та економіки перебуває сьогодні в центрі наукових і суспільно-політичних дискусій, які відбуваються в Україні.

Останніми роками у світі опубліковано чимало робіт, присвячених перспективним напрямкам модернізації національної економіки в цілому та промислового сектору, зокрема. Так, питання про ідеологічні засади суспільно-економічних перетворень в Україні порушено в роботі [5], де розглянуто вплив лібералізму на економічні процеси у світі, доведено переваги вибору ліберально-демократичних засад для реформування української економіки.

У колективній монографії [6] особливу увагу приділено аналізу проблем і перспектив модернізації базових секторів економіки та інфраструктури, а саме: розкрито можливості реформування української промисловості на прикладі паливно-енергетичного, гірничо-металургійного та агропромислового комплексів, галузі машинобудування та виробничої інфраструктури. Детально розглянуто питання модернізації вугільної промисловості, енергетичного сектору та чорної металургії, а також концептуальні завдання щодо формування в національних умовах нової індустріальної політики.

Засади стратегії структурно-технологічної модернізації національної промисловості, політики та засобів її реалізації з урахуванням існуючих економічних та інституційних обмежень викладено в роботі [7]. Концептуальні положення загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості на середньострокову перспективу розроблено в монографії [8].

Разом із тим завдання модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та інноваційності висувають нові вимоги до систем управління інноваціями, які не можуть бути реалізовані на основі традиційних підходів або прямого запозичення зарубіжного досвіду. Складність управління інноваційним розвитком у сьогоднішніх умовах полягає в необхідності застосування сучасних управлінських підходів, які б ураховували особливості інноваційних процесів та сукупність викликів внутрішнього і зовнішнього походження, а також передбачали б участь у цих процесах широкої громадськості. А для цього потрібна узгоджена політика органів регіональної влади та центру.

У рамках даного дослідження увага буде сконцентрована на механізмах управління інноваціями як невід'ємних складових державного впливу на інноваційні процеси, що відбуваються в українській економіці.

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення діючих механізмів управління інноваціями для створення сприятливих організаційних, економічних і правових умов залучення інвестицій та налагодження партнерських взаємодій між усіма зацікавленими сторонами.

Механізми управління розглядаємо як сукупність тісно взаємопов'язаних між собою компонентів системи управління, що впливають на інноваційні процеси та відображають окремі сторони управління – цілі, принципи, функції, завдання, органи управління, кадри, методи, ресурси, інструменти. Як основні виокремлено такі механізми управління інноваціями:

планування і прогнозування, координації та контролю інноваційної діяльності;

фінансово-економічні механізми управління інноваціями;

правові механізми управління інноваціями.

Відповідно до вищезазначеного та за результатами досліджень стану і результативності діючих механізмів управління інноваціями [9-11] надано пропозиції щодо їх удосконалення та підвищення стимулюючого впливу на інноваційні процеси в економіці України. Пропозиції згруповано окремо за кожним із визначених механізмів управління.

1. Механізми планування і прогнозування інноваційної діяльності – включають розробку стратегічних науково-технічних та інноваційних орієнтирів розвитку як держави в цілому, так і її регіонів, у тому числі передбачають зважений вибір пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності з чітким визначенням форм державного впливу з метою їх пріоритетної реалізації по відношенню до загального фронту досліджень.

Пропозиція 1.1

Неодмінною умовою виходу будь-якої країни з кризи є наявність власної стратегії довгострокового розвитку як єдиного комплексного документа, що визначає політику та імперативи переходу країни до сучасної ефективної економіки.

Проект Стратегії інноваційного розвитку України, хоча й існує та навіть широко обговорювався на спеціальних парламентських слуханнях [12], так і не був прийнятий Верховною Радою України як офіційний правовий документ. Так само відсутні інноваційні стратегії на регіональному рівні, тому програми інноваційного (науково-технічного) розвитку, які розробляються органами влади на місцях для активізації в регіонах інноваційних процесів, зазвичай не приводять до очікуваних результатів.

У сучасних умовах, коли Україна вже має затверджену Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (далі – Стратегія 2020) [13], просте доопрацювання існуючого проекту Стратегії інноваційного розвитку України, який вже заста-

рів, не вирішить проблему. Потрібно в найкоротший термін (протягом місяця) створити при уряді спеціальну комісію з представників влади, виробництва, науки, освіти, культури і широкої громадськості для розроблення Національної інноваційної стратегії України як єдиного комплексного документа, який акумулював би політичні ініціативи, пропозиції наукової спільноти, бізнесу, освітян й усіх інших зацікавлених осіб з урахуванням цілей, принципів і переліку системних реформ, прописаних в Угоді про асоціацію з ЄС, Стратегії 2020, а також викликів, які постали сьогодні безпосередньо перед Україною та всією світовою спільнотою. Результатом роботи комісії має стати Національна інноваційна стратегія України, схвалена урядом і подана у вигляді проекту закону для прийняття Верховною Радою України.

Так само на регіональному рівні широкого обговорення у владному, науковому та бізнесовому середовищах потребують питання щодо розробки реалістичних інноваційних стратегій розвитку областей і довгострокових програм їх реалізації. В умовах прогресуючої глобалізації такі стратегії мають стати стратегіями позиціонування регіонів на глобальних ринках, а не сукупністю внутрішньо-регіональних заходів безвідносно до системи світогосподарських зв'язків. Це передбачає всебічний аналіз промислового, науково-технічного, інтелектуального, фінансового, організаційного потенціалу територій для визначення сфер, де вони можуть стабільно утримувати лідируючі ролі та розраховувати на зміцнення своїх позицій завдяки розвитку локальних конкурентних переваг.

Пропозиція 1.2

Для кожної країни та окремого регіону формування науково-технічної та інноваційної політики починається з вибору пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності

як основоположних, ключових елементів політики.

В Україні пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [14] сформульовані надто широко і сприймаються, насамперед, як засіб максимального збереження наукового потенціалу держави. У той час як провідні країни світу використовують механізм державних пріоритетів для структурної перебудови економіки та переорієнтації наукових досліджень. Очевидно, що підхід до затвердження пріоритетів, який використовується в Україні, має бути кардинально змінений. Державна підтримка має надаватися не всім можливим напрямам досліджень і розробок на безстроковий термін, а лише окремим їх аспектам, які на даний час ефективно розвиваються і потребують її більшою мірою, ніж інші, які поки що не дали суттєвих результатів. Але це не означає, що останні потребують розвитку меншою мірою, ніж перші, – у будь-який момент вони можуть спродувати нові перспективні відкриття, саме тому пріоритети мають час від часу переглядатися відповідно до зміни ситуації у вітчизняній та світовій науці. Такий підхід повинен застосовуватися і до пріоритетів інноваційної діяльності.

Правові, економічні та організаційні засади формування й реалізації системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні визначає нова редакція Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [15]. У ньому запроваджено ієрархію державних пріоритетів, які структуровано за терміном (*стратегічні та середньострокові*) і масштабом (*державні, галузеві, регіональні*) реалізації. Середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетів з метою поетапного забезпечення їх реалізації на державному, галузевому та регіональному рівнях.

У цілому затверджено сім стратегічних пріоритетів на 2011-2021 рр., які покладено в основу конкретних державних цільових програм. Втім 28 із цих програм були скасовані ще у 2011 р. [16, с. 28-29], виконання чотирнадцяти достроково припинено у березні 2014 р. [17], і лише реалізація деяких програм була продовжена, хоча це і не гарантувало надання їм державної фінансової підтримки. Таким чином, практика використання фронтально-локального підходу до визначення пріоритетів інноваційної діяльності має бути відхилена через його неефективність, а існуюча система пріоритетів – скоригована на основі ґрунтовних прогнозно-аналітичних досліджень.

2. *Механізми координації і контролю інноваційної діяльності* – передбачають комунікацію, узгодження спільних дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, які займаються формуванням і реалізацією державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а також реалізацію ними контрольних функцій з окреслених у відповідних законодавчих актах питань.

Пропозиція 2.1

Адміністративна реформа, проведена наприкінці 2014 р., суттєвим чином змінила систему органів управління інноваціями в Україні. Але не можна стверджувати, що ця реформа є детально продуманою та далекоглядною, вона скоріше ускладнює процес виконання державними установами своїх повноважень, ніж його спрощує. Наразі єдиним державним органом управління та координації зусиль у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності визнано Міністерство освіти і науки України, яке до цього часу розділяло свої компетенції з Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України. Реформаторами передбачалося, що зосередження повноважень у єдиному

відомстві сприятиме розв'язанню нагальної проблеми дублювання функцій та нечіткого розподілу компетенцій між органами державного управління. Але при цьому не було враховано, що Міністерство виконує безліч інших завдань, пов'язаних із забезпеченням функціонування та розвитком освітньої системи України, яким, до речі, приділяється пильніша увага. У таких умовах навряд чи у відомства залишиться достатньо ресурсів і часу на розвиток науки та інноваційної діяльності, тому виникають небезпідставні сумніви щодо його спроможності впоратися з розширеними повноваженнями по всьому спектру наукових та інноваційних проблем, вирішенням яких у розвинених країнах опікуються спеціальні інституції.

Виходячи з вищезазначеного, для недопущення занепаду вітчизняної науки, уникнення небажаних наслідків для національної економіки та безпеки української держави, пропонується вже зараз створити спеціальний орган виконавчої влади, який би займався виключно плануванням і координацією наукової, науково-технічної та інноваційної політики, розвитком національної інноваційної системи. Це засвідчило б розуміння українською владою стратегічної ролі нових знань, відкриттів та інновацій, за допомогою яких, у сучасних умовах посилення глобальних викликів і проблем, можна підтримувати економічне зростання, підвищувати продуктивність праці, покращувати якість життя та здоров'я населення.

Пропозиція 2.2

Функції управління інноваційним розвитком у регіонах покликані виконувати відповідні структурні підрозділи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, але у більшості регіонів вони відсутні. Основна увага місцевої влади сконцентрована на забезпеченні функціонування господарського компле-

ксу, в той час як регіональна інноваційна політика, зазвичай, є невиразною, здійснюється безсистемно та непослідовно. Виходячи з цього, пропонується у найкоротший термін (протягом II кварталу 2015 р.) в системі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування створити спеціальні департаменти (управління, відділи) та наділити їх достатніми правовими, фінансовими, організаційними повноваженнями у сфері формування та реалізації науково-технічної та інноваційної політики на місцях. Такі підрозділи можливо створити за рахунок скорочення «роздутого» апарату ряду міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), перерозподілу частини фахівців у системі регіонального управління із залученням представників наукової спільноти для розробки науково обґрунтованих стратегічних і програмно-цільових документів.

Пропозиція 2.3

Пропонується органам державної влади та місцевого самоврядування організувати координацію діяльності та співробітництва організацій науково-дослідної сфери (наукових установ і університетів) з промисловістю для інтенсифікації розповсюдження знань, прискорення комерціалізації результатів НДДКР і в цілому поліпшення організаційних та фінансових умов інноваційної діяльності в регіонах.

Для цього на поточному етапі потрібно виконати інвентаризацію діючих організаційних форм співпраці науки, вищої освіти і промислового бізнесу, за результатами якої підготувати пропозиції щодо підвищення продуктивності їх діяльності та поповнення переліку таких форм новими, що базуються на принципах державно-приватного партнерства, зокрема, технологічних платформ. У зв'язку із цим розглянути розроблений у 2012 р. Держінформнаукою України проект розпорядження Кабінету Міністрів

України «Про затвердження Концепції формування Технологічних платформ в Україні». Передбачити застосування механізму державно-приватного партнерства у сфері інновацій, перш за все, для продукування проривних технологій, розвитку інноваційної інфраструктури, фінансування окремих стадій інноваційного ланцюжка.

3. *Фінансово-економічні механізми управління інноваціями* – включають бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності, яке здійснюється шляхом базового та програмно-цільового фінансування; *інвестиційні (венчурні) та мотиваційні механізми управління інноваціями*, які передбачають розвиток інститутів венчурного інвестування, запровадження програм кредитування, податкового стимулювання і страхування інноваційних проєктів.

Пропозиція 3.1

Діюча система фінансування НДДКР в Україні не передбачає доведення їх результатів до комерційного використання: протягом останніх семи років загальні внутрішні витрати на дослідження і розробки коливалися в межах 0,74-0,86% ВВП, не досягаючи порогового значення (понад 0,9% ВВП), починаючи з якого наука може істотно впливати на розвиток економіки.

Така ситуація не відповідає практиці розвинених країн, де на проведення НДДКР направляються значні фінансові ресурси, у тому числі за рахунок коштів бізнес-структур. Так, у Фінляндії та Німеччині на частку бізнес-сектору припадає близько двох третин загальних валових наукових витрат, а в Японії та Китаї – взагалі близько трьох четвертих (див. таблицю).

Уявлення про величину витрат на НДДКР у розвинутих країнах можна одержати, наприклад, із загального обсягу фінансування Оксфордського університету, який складає 1 млрд фунтів стерлінгів, із них на науку направляється

409 млн фунтів стерлінгів [18, с. 29], що дорівнює 8,6 млрд грн. В Україні загальний обсяг фінансування науки за рахунок усіх джерел становить 10,6 млрд грн, із них на держбюджет припадає лише 4,7 млрд грн [19, с. 77]. Тобто державні витрати на науку в Україні майже в два рази менше обсягів фінансування науки одного провідного університету Європи.

Що стосується обсягів витрат приватного сектору на НДДКР, то можна навести такий показовий приклад компанії Google, яка витрачає на НДДКР у сфері інформаційних і комунікаційних технологій близько 2 млрд євро [20, с. 7], що адекватно 33,4 млрд грн, а це в десятки разів більше фінансування всієї науки в Україні за рахунок коштів вітчизняних замовників (2,4 млрд грн) [19, с. 77].

У зв'язку з вищезазначеним першочерговим завданням на сьогодні є збільшення загального обсягу фінансування наукової і науково-технічної діяльності з державного та приватних джерел, що, насамперед, передбачає поетапне (протягом 2015-2020 рр.) нарощування частки бюджетного фінансування до визначеної базовим законом про науку межі в 1,7% ВВП, а також запровадження широкого набору інструментів для залучення приватних інвестицій на проведення НДДКР з метою доведення обсягів фінансування науки до рівня 3% ВВП у 2020 р. за рахунок усіх джерел. Передбачення українським законодавством такої мети, цілеспрямовані дії уряду та регіональної влади щодо її досягнення здатні будуть забезпечити необхідні умови збереження та розвитку не лише економічної, але і не менш важливої гуманістичної функції української науки, підвищити на цих засадах конкурентоспроможність держави та суспільства. Адже, як показує світовий досвід, чим вище рівень наукоємності ВВП, тим меншою є вразливість економіки від коливань на світових ринках сировини і тим більш значуще місце посідає держава на світовій арені.

Показники інтенсивності вкладання коштів у НДДКР
у країнах-членах ЄС, Японії, США та Китаї у 2011-2012 рр.¹

Країна	Загальні внутрішні витрати на НДДКР*, % до ВВП	За джерелами фінансування, % від загальних валових витрат на НДДКР**		
		бізнес-сектор	державний сектор	іноземні фонди
ЄС-28	2,06	54,9	33,4	9,2
ЄС-17	2,14	56,8	33,9	7,4
Бельгія	2,24	60,2	23,4	13,0
Болгарія	0,64	16,9	38,8	43,9
Чеська Республіка	1,88	37,7	41,7	19,7
Данія	2,99	60,3	28,9	7,2
Німеччина	2,92	65,6	29,8	4,2
Естонія	2,18	55,0	32,8	11,9
Ірландія	1,72	48,4	30,3	20,1
Греція	0,69	32,7	49,2	14,8
Іспанія	1,30	44,3	44,5	6,7
Франція	2,26	55,0	35,4	7,7
Хорватія	0,75	38,2	48,2	11,6
Італія	1,27	45,1	41,9	9,1
Кіпр	0,47	11,0	70,6	14,1
Латвія	0,66	24,8	22,5	51,0
Литва	0,90	28,2	42,2	28,4
Люксембург	1,51	44,3	34,8	20,7
Угорщина	1,30	47,5	38,1	13,5
Мальта	0,84	51,9	29,0	16,8
Нідерланди	2,16	49,9	35,5	10,9
Австрія	2,84	46,2	35,8	16,9
Польща	0,90	28,1	55,8	13,4
Португалія	1,50	44,0	41,8	5,9
Румунія	0,42	37,4	49,1	12,1
Словенія	2,80	61,2	31,5	7,0
Словаччина	0,82	33,9	49,8	14,2
Фінляндія	3,55	67,0	25,0	6,5
Швеція	3,41	57,3	27,7	11,1
Великобританія	1,72	45,9	30,5	17,8
Японія	3,25	75,9	17,2	0,4
США	2,67	60,0	33,4	д/в
Китай ***	1,84	73,9	21,7	1,3

¹ Складено за джерелом [21].

* Дані за 2012 р.

** Дані за 2011 р.

*** Дані по Китаю наведено за винятком Гонконгу.

Пропозиція 3.2

Ситуацію, що склалася у сфері фінансування наукової та науково-технічної діяльності, можна суттєво поліпшити завдяки реформуванню діючої системи фінансування й удосконаленню її відповідних механізмів. Першочергово пропонується здійснити такі заходи:

розділити загальний і спеціальний фонди держбюджету наукових установ шляхом виділення коштів спецфонду (на якому акумулюються кошти за госпдоговірною тематикою) з-під юрисдикції Державної казначейської служби України та перейти до звичайного банківського обслуговування договірної тематики задля гнучкого їх використання на закупівлю сучасного обладнання та матеріалів, нових технологічних ліній, забезпечення співробітників сучасною науковою літературою, у тому числі реферативними базами даних для виявлення найактуальніших точок розвитку науки та налагодження взаємодії з колегами по суміжних дослідженнях;

разом із діючою схемою «фінансування інституту – фінансування співробітників» поступово впроваджувати нові моделі організації та фінансування НДДКР, однією з яких може бути цільове фінансування постійних або тимчасових колективів учених, які працюють у проривних галузях знань та орієнтовані на вирішення глобальних завдань і досягнення стратегічних національних пріоритетів. Такі колективи можуть функціонувати як центри провідних досліджень у формі юридичної особи або без утворення останньої як добровільне об'єднання провідних фахівців у ключових галузях науки на основі договору про спільну наукову та науково-технічну діяльність;

для розподілу коштів за грантовим фінансуванням заснувати наукові фонди прикладних, гуманітарних, соціальних досліджень із наданням їм статусу юри-

дичних осіб із правом самостійно розпоряджатися виділеними коштами;

сформувати законодавчий механізм інвестування коштів приватних структур на виконання наукових і науково-технічних робіт, що передбачає звільнення від оподаткування частини прибутку підприємств, яка направляється на фінансування НДДКР організацій усіх секторів науки і тимчасових наукових колективів, утворених з метою здійснення конкретних досліджень та виконання певних проектів.

Пропозиція 3.3

Однією з головних проблем, що гальмує інноваційний розвиток національної економіки, залишається брак коштів на фінансування інноваційних процесів у промисловості. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі протягом 2010-2013 рр. варіювалася в межах 52,9-72,9% [19, с. 183; 22, с. 195; 23]. З урахуванням специфіки інноваційної діяльності, яка за своєю природою є складно передбачуваним, витратним за часом, найчастіше дорогим і завжди ризикованим процесом, дана ситуація є цілком закономірною, оскільки без відповідних державних гарантій і стимулів імовірність того, що приватні структури інвестуватимуть кошти в інновації, дуже незначна. Навіть той незначний відсоток промислових підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність в Україні (станом на 2013 р. – 1715 од., або 16,8% від загальної кількості промислових підприємств [23]), вкладають кошти переважно у закупівлю готового обладнання і технологій, ігноруючи такий напрям витрат, як дослідження та розробки. Але, безумовно, позитивною тенденцією останніх років є збільшення витрат промислових підприємств на наукові розробки: на 6,7% у 2013 р. порівняно з 2012 р. і на 9,6% відносно 2011 р. (див. рисуюнок).

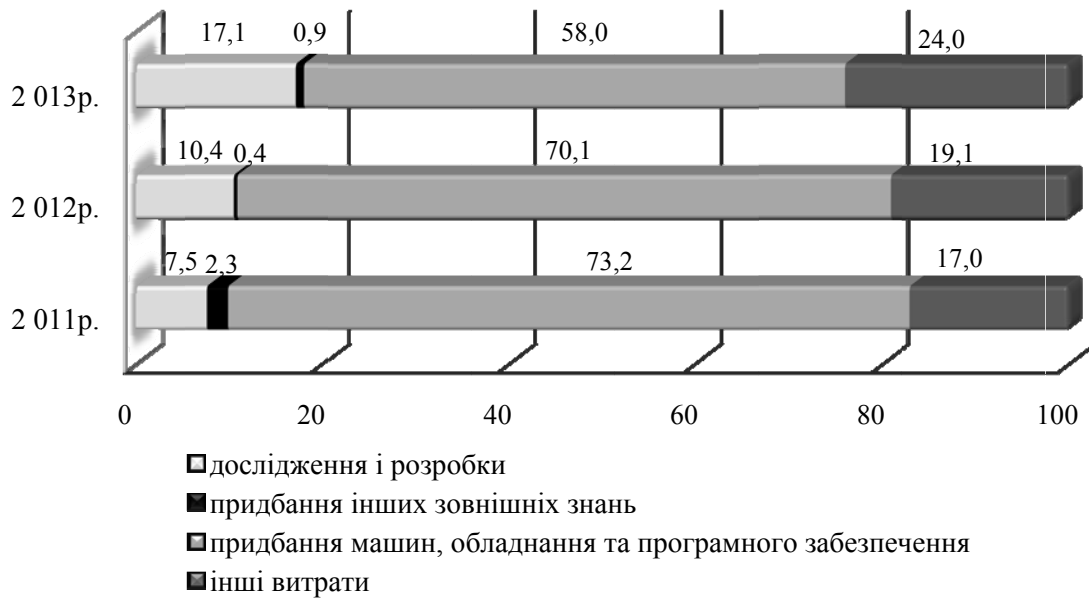

Рисунок. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності національної промисловості, % [19, с. 173; 22, с. 185; 23]

Загострення багатьох соціально-економічних проблем у 2013-2014 рр., дестабілізація політичної та безпекової ситуації, соціальна та психологічна хиткість українського суспільства погіршили і без того складну ситуацію, що склалася в інноваційній сфері України. Сформовані умови потребують від органів державної влади та місцевого самоврядування взяти на себе роль із стимулювання попиту підприємств на інновації за допомогою, насамперед, податкових важелів, удосконалення кредитної та амортизаційної політики, налагодження державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, підвищення ефективності системи державного управління, яка б забезпечувала реальний систематичний характер зв'язків наукової сфери з виробництвом і здійснювала необхідну координацію міжвідомчих взаємодій.

4. *Правові механізми управління інноваціями* – охоплюють правове середовище розвитку інноваційних процесів і відповідний механізм управління цими

процесами на всіх стадіях інноваційного ланцюжка «знання – розробки – інноваційна продукція – ринок – кошти – знання».

Пропозиція 4.1

Серед проблемних питань в управлінні інноваційними процесами – велика кількість законодавчих і нормативно-правових актів, більшість із яких залишається на концептуальному рівні, без відповідного детального опису механізмів щодо реалізації прописаних заходів на практиці. Тому одним із основних завдань на сьогодні є спрощення та гармонізація правової бази, усунення прогалин і протиріч між окремими законодавчими актами для виключення можливості їх неоднозначного трактування. Це потребує доопрацювання різних законодавчих актів, зокрема:

Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», у якому зпоміж інших питань необхідно чітко визначити такі принципові положення щодо фінансування науки:

за рахунок базового фінансування мають фінансуватися, насамперед, фундаментальні дослідження для поповнення результатів НДДКР, одержаних ще за радянських часів, які вже себе вичерпали, створення нових наукових шкіл, а також розвиток наукової інфраструктури установ, у яких виконуються наукові та науково-технічні роботи;

програмно-цільове фінансування слід надавати в рамках виконання державних наукових і науково-технічних програм, державного замовлення як постійно діючим відділам, так і науковим колективам окремих наукових установ для розв'язання комплексних наукових і науково-практичних проблем;

грантове фінансування необхідно направляти, переважно, на підтримку вчених для проведення ними перспективних пошукових робіт, у тому числі у складі постійних або тимчасових наукових колективів;

Закону України «Про інноваційну діяльність» у частині:

доповнення його розділом «Інфраструктурна підтримка інноваційної діяльності» для визначення ролі та місця інноваційної інфраструктури у здійсненні інноваційної діяльності; розкриття видів інноваційної інфраструктури, які можуть діяти в національному інноваційному просторі, та інструментів підтримки їх розвитку органами державної влади і місцевого самоврядування; чіткого встановлення сутності та правової природи окремих посередницьких структур і механізмів активізації інноваційного розвитку за їх допомогою;

унормування питань щодо повноважень ЦОВВ у сфері інноваційної діяльності. Якщо раніше повноваженнями щодо формування державної інноваційної політики надіялося Міністерство освіти і науки України, а компетенціями стосовно реалізації цієї політики – Державне агентство з питань науки, іннова-

цій та інформатизації України, то наразі, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади» від 04.06.2014 р. № 255, функції Держінформнауки України щодо зазначених питань повністю покладені на Міністерство. Проте відповідних змін до законодавчих актів внесено не було, що спричиняє плутанину в тлумаченні пп. 1 і 2 ст. 9 закону з приводу того, який же орган займається формуванням, а який – реалізацією державної політики у сфері інновацій;

Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про державні цільові програми» у частині детального опису в них механізмів реалізації пріоритетів на державному, галузевому та регіональному рівнях управління.

Пропозиція 4.2

В Україні на порядку денному стоїть завдання ухвалення *нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»*, розробленого з метою врегулювання проблемних питань, які існують станом на сьогодні у сфері наукової та науково-технічної діяльності, зокрема щодо створення законодавчого підґрунтя для комерціалізації результатів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, що здійснюються державними науковими установами. Цим законопроектом передбачається у тому числі створити умови для забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку на базі гармонізації взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади [24].

З огляду на вищезазначене *пропонується протягом 2015 р. розробити проект Державної цільової економічної програми «Інтеграція науки, вищої освіти та промислового сектору економіки» на найближчі 5-10 років, яка б визначала*

напрями, механізми та форми співробітництва наукових установ і університетів з підприємствами промисловості у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. У програмі також слід передбачити одержання НАН України повноважень з управління в галузі вищої освіти, зокрема з метою стимулювання формування в Академії власної системи магістерської підготовки кадрів із важливих наукових напрямів (з правом видачі дипломів державного зразка і присудження ступеня «магістр»); надання дослідним підприємствам НАН України особливого статусу для доведення досліджень і розробок наукових організацій до інновацій у вигляді нових або суттєво вдосконалених продуктів, технологічних процесів, маркетингових прийомів, методів управління та поліпшення екологічної ситуації тощо.

Пропозиція 4.3

Грунтуючись на цільових стратегічних установах, які мають бути прописані в Національній інноваційній стратегії України, необхідно *розробити спеціальний законопроект у такій редакції – Закон України «Про забезпечення розвитку національної інноваційної системи»*, яким має бути визначено інноваційну систему як *відкриту інтерактивну систему* завдяки поєднанню зусиль та інтересів великих компаній, малих і середніх підприємств, у тому числі інноваційних стартапів, університетів, державних дослідницьких установ, постачальників, споживачів та інших зацікавлених сторін, які доповнюють один одного, надаючи можливість отримати ефект від співробітництва значно більший, ніж проста сума впливу на інноваційні процеси окремих учасників.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити на тому, що державний вплив має надаватися на формування сприятливого інноваційного середовища й ефективних механізмів взаємодії між учасни-

ками інноваційних процесів з метою прискорення матеріалізації наукових розробок в економічно ефективні інноваційні рішення. При цьому інновації мають розглядатися не як самоціль, а як спосіб досягнення збалансованого еколого-соціо-економічного розвитку.

Варто зауважити, що всі зазначені механізми управління мають використовуватися комплексно, тобто маєтись на увазі відмова від попередньої практики реалізації фрагментарних рішень і програм зі слабкою взаємною координацією та застосування цілого комплексу методів й інструментів державної політики у певній послідовності та взаємозв'язку із залученням у єдину систему управлінських рішень усіх зацікавлених осіб та учасників інноваційних процесів. До того ж, окрім механізмів, які вже застосовуються для реалізації державних функцій у сфері інноваційного розвитку в Україні, потрібно розробляти й упроваджувати нові механізми управління: державно-приватного партнерства; співробітництва науки та промисловості; кластерний механізм організації інноваційної діяльності, які забезпечать більшу зацікавленість підприємств у створенні, освоєнні та впровадженні науково-технічних розробок.

Перелік наведених механізмів не претендує на вичерпність, може доповнюватися іншими механізмами, виступати предметом широкої дискусії та напрямами подальших досліджень.

Література

1. Mensch Gerhard D. Stalemate in Technology: Innovations Overcame the Depression / Gerhard D. Mensch. – Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Company, 1979. – 241 p.

2. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры) / Й.А. Шум-

петер; пер. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

3. Підоричева І.Ю. Теорії регіонального зростання та розвитку з інноваційною домінантою / І.Ю. Підоричева // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 1 (25). – С. 87-94.

4. Маннапов Р.Г. Современное развитие системы управления регионом: методология, инструментарий, механизмы: монография / Р.Г. Маннапов, Л.Г. Ахтариева; под науч. ред. Р.Г. Маннапова. – Уфа: Уфимская государственная академия экономики и сервиса, 2010. – 221 с.

5. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4-20.

6. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми: моногр. / О.М. Алимов, О.І. Амоша та ін.; за заг. ред. В.І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – 798 с.

7. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: моногр. / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2013. – 536 с.

8. Управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: моногр. / [А.И. Амоша, В.П. Вишневский, Л.А. Збарзская и др.]; под общ. ред. В.П. Вишневого / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 113 с.

9. Землянкін А.І. Нова інноваційна політика Європейського Союзу: досвід для України / А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 193-202.

10. Землянкін А.І. Механізми управління інноваціями в Україні: стан та перспективи вдосконалення / А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 43-48.

11. Підоричева І.Ю. Фінансове забезпечення та організаційно-економічне супроводження інноваційних процесів в економіці України / І.Ю. Підоричева // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 3 (37). – С. 154-170.

12. Постанова Верховної Ради України «Про проведення парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» від 17.02.2009 р. № 965-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/965-17>

13. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua/documents/18688.html>

14. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. № 2623-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> (редакція від 05.12.2012).

15. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011р. № 3715-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (редакція від 05.12.2012 р.).

16. Innovation performance review of Ukraine / United Nations Economic Commission for Europe. – New York and Geneva, 2013. – P. 28-29.

17. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» від 05.03.2014 р. № 71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-2014-%D0%BF>

18. Стан та законодавче забезпечення фінансування наукової та науково-технічної діяльності: матеріали слухань у

Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти, 13 березня 2013 р. – К., 2013. – 615 с.

19. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2014. – 314 с.

20. Next generation innovation policy. The future of EU innovation policy to support market growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.eu.com/Publication/vwLUAssets/Next_generation_innovation_policy/\\$FILE/Next_generation_innovation_policy.pdf](http://www.eu.com/Publication/vwLUAssets/Next_generation_innovation_policy/$FILE/Next_generation_innovation_policy.pdf)

21. Gross domestic expenditure on R&D, 2002–12; Gross domestic expenditure on R&D by source of funds, 2007 and 2011 [Електронний ресурс] / Eurostat. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure

tics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure

22. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.

23. Експрес-випуск Державної служби статистики України «Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 році» № 131/0/05.Звн-14 від 14.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

24. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=60270>

Надійшла до редакції 12.02.2015 р.